

1960-1970'li Yıllarda Antalya'da Sinema İzleme Deneyimleri

Emine Uçar İlbuğa

Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi
ucarilbuga@akdeniz.edu.tr

Öz

Türkiye'de 1960 ve 1970'li yıllarda sinemaya gitmek büyük kentler gibi, köy, kasaba ve taşra kentlerde de insanların gündelik yaşamlarının önemli bir parçasıdır. Bu yıllarda özellikle sinemalar, sinemaya gitmek, sinemada film izlemek hem eğlenmek hem sosyalleşme hem kamusal alanda bir arada olmak, hem de farklı dünyalar, kültürler, yaşamlar üzerine deneyimler edinmek gibi çok kapsamlı bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla insanların sinema deneyimleri, filmleri algılamaları, sinemanın gündelik yaşamları ve gelecek perspektiflerine nasıl etki ettiği önemlidir. Sözlü tarih çalışmaları tam da bu noktada kültürel, toplumsal, ekonomik ve siyasal olarak mikro ölçekte bir döneme ilişkin yaşanmış deneyimlerin izinin sürülmesi ve bir dönemin anlaşılması bakımından önemli bir araçtır. Bu çalışma kapsamında Antalya ili örneğinde 1960-1970'li yıllarda sinema izleme pratikleri sekiz görüşmeci örneği üzerinden analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sözlü tarih, sinemaya gitmek, toplumsal bellek, Antalya, 1960-1970'li yıllar

.....

Makale geliş tarihi: 18.2.2018 · Makale kabul tarihi: 4.4.2018.

<http://ilefdergisi.org/2018/5/1/>

ilef dergisi · © 2018 · 5(1) · bahar/spring: 61-90

DOI: ilef.427040

Experiences of Watching Cinema in Antalya in 60's and 70's

Emine Uçar İlbuğa

Akdeniz University Faculty of Communication

ucarilbuga@akdeniz.edu.tr

Abstract

In Turkey in 60's and 70's going to cinema was an important part of people's daily lives in big cities as important as in villages, towns and country side. During these years going to cinema and watching movies played a comprehensive role in people's daily lives since it provided people, to have fun, socialize, be together in public area, experience different worlds, cultures and lives. So it is important how people's cinema experiences and understandings of movies affect their daily lives and perspective of future. Therefore oral history studies are important tools to follow and understand the traces of experiences of a certain period on cultural, social, economic and political micro scale. In this context this study aims to analyze the cinema practices in Antalya in 1960-1970s through eight participants.

Keywords: Oral history, going to cinema, social memory, Antalya, 1960-1970s.

1960-1970'li yıllar Türk sinemasının altın çağı olup, yıldız sisteminin güçlü ve izleyicilerin sinemaya ilgisinin yoğun olduğu bir dönemdir. Kentlerin hemen hemen her semtinde, kasaba ve köylerde birden fazla sinema salonlarının bulunduğu bu yıllar aynı zamanda Türkiye'de iç ve dış göçün yoğun olduğu, kentlerde yapısal değişikliklerin ve askeri müdahalelerin yaşandığı, yeni anayasanın hazırlandığı, gençlik hareketlerinin arttığı, ekonomik bakımdan da sorunlu bir döneme denk gelir. Buna karşın sinema gündelik hayatın önemli bir parçasıdır, izleyiciler için önemli bir kimliklenme, sosyalleşme ve bilinçlenme aracıdır.

Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmelerle, internet ve yeni medyanın hızla gündelik yaşamın belirleyicisi olduğu bir dönem yaşanmaktadır. Günümüz hız çağı biz insanlara bugün ve geleceğe odaklı bir yaşam sunarken, geçmiş çok çabuk unutulmaktadır. Bu bakımdan geçmişe ilişkin sözlü tarih çalışmaları daha bir önem taşımaktadır. Asuman Susam "Toplumsal Bellek ve Belgesel Sinema" adlı kitabında, günümüzde "sosyal bilimler ve kültürel çalışmalarının vazgeçilmez yöntemlerinden biri olarak sözlü tarih çalışmalarının" önemine vurgu yaparken, bu yöntemin özellikle seçiliyor olmasının günümüz dünyasında tesadüf olmadığını belirtmektedir. Çünkü özellikle teknolojiye hızlı gelişmeler ve yeni medyanın insanların

yaşam dünyasını çevrelemesi, ölçsüz egemenlik alanına sahip olması, giderek gerçeğini kaybeden bireyin dünyası medyanın seyirlik oyunları ile göstermelerin anlık şölenlerine dönüşmektedir. Bir yandan hızlı bir belleksizlik ve geçiciliğin içine yuvarlanılmakta, çağın bireyleri olarak yüksek teknolojinin esiri olup, hızlı bellek yitiminin içine düşülmekte, öte yandan buna tepki verme itkisiyle geçmişe ve belleğe sığınma duygusu şiddetini artırmaktadır.² Rancière, “bir hatıra bir bilincin anılarının toplamı değildir” der. Ona göre bir hatıra, işaretlerin, izlerin, anıtların belli bir bütünüdür, belli bir tertibidir. Enformasyonun bol olduğu yerde, hatıranın yeterinden fazla olduğu varsayılır. Oysa günümüz koşulları böyle olmadığını göstermiştir. Enformasyon yalnızca kendi çıkarları için çalışır ve onun çıkarı da yalnızca şimdinin soyut hakikati kendini onaylasın diye her şeyin çabucak unutulmasındadır.³ Dolayısıyla günümüz dünyasında geçmiş ile bugün arasındaki bağ giderek çözülmekte, bugün hemen geçmiş olmakta ve hız insan ilişkilerini, yaşam biçimlerini değiştirmekte/dönüştürmektedir.

Türk sinemasının altın çağı 1960-1970’li yıllarda sinema önemli bir ritüel, sosyalleşme, kimliklenme aracı olması yanında, zengin bir hayal dünyasına açılan pencere işlevi taşımaktaydı. Ailece, arkadaş ve komşularla birlikte, sinema salonları önünde kuyruklar oluşturmak, film izlerken hep birlikte gülmek, hep birlikte ağlamak, kahramanla özdeşleşirken kötü karakterlere karşı topluca tavır almak önem taşımaktaydı.

Özellikle 1980’li yıllardan itibaren hem siyasi hem teknik alandaki gelişmeler sonucu sosyal ve kültürel faaliyet olarak önem taşıyan sinema salonları ve sinema izleme pratiklerinde bir kırılma yaşanmıştır. Bu yıllarda hızla gelişen yeni medya teknolojileri aracılığıyla sinema izlemek kolektif bir deneyim olmaktan ziyade daha çok dijital ortamlarda bireysel bir deneyime dönüşmüş ya da AVM’ler içinde multiplex sinemalarda, daha çok uluslararası film dağıtım şirketlerinin kontrolünde ve popüler filmlerin yer bulduğu salonlarda tüketicinin bir parçası haline gelmiştir. Bir zamanlar 500-1000 kişilik sinema salonlarıyla kent, kasaba ve köylerde film izlemek önemli bir etkinlik iken bugün taşra kasabalarında sinema salonu yok denecek kadar azdır. Sinema salonları birer mahal olmaktan çıkmış, tüketim kültürünün bir parçası olarak gündelik hayatımıza girmiştir.

Bu çalışmanın amacı ne geçmişi yüceltmek, ne geçmişe ilişkin yaşanmışlıkların bir nostaljisini yapmaktır. Bu çalışmanın amacı geçmiş deneyimleriyle bugün arasında bir bağ kurmak, geçmiş bugünden yeniden değerlendirmek ve bugünü geçmiş üzerinden anlamaya çalışmaktır. Çünkü medya tarihi bakımından mağaraya çizilen resimlerden, kara tahtaya, gazetelerden,

radıyoya, sinemadan televizyona uzanan ve her bir medyanın bir ötekinin yerine ikame olmaktan öte her birinin aynı zamanda varlık gösterdiği uzun bir sürece eşlik eder. Doğal olarak her bir medya insanların, toplumun yaşam değerlerini, yaşam biçimlerini de değiştirmiş, dönüştürmüştür. Dolayısıyla bugün daha çok yeni medya, sosyal medya, internet üzerinden insan ilişkilerinin yürütüldüğü bir dönem yaşanmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada özellikle katılımcıların o yıllarda yaşadıkları aile, mahalle ortamları, sosyal ilişkileri, boş zaman etkinlikleri gibi, sinema izleme pratikleri üzerinden bir değerlendirme önemli olacaktır. Annette Kuhn'un ifadesiyle hem toplumsal hem bireysel olarak yaşanmış bir zaman ve dolayısıyla bu dönemin sinema üzerinden bir bellek araştırması öznel bir tarihi içinde barındırmaktadır. Bu durumda katılımcıların hem geçmişi olumlu anlamda anımsamak hem de belleklerinde kalan anılar üzerinden bir seçicilik, bir kayıp duygusu yaşamalarını da beraberinde getirmektedir.⁴

Bu çalışma kapsamında 2015 yılında 1960-1970'li yıllarda Antalya'da sinema deneyimini yaşayan toplam 8 kişi ile yüz yüze ve görüntülü olarak yaklaşık 40-60 dakika arasında süren görüşmeler gerçekleştirildi. Kartopu örneklem aracılığıyla ulaşılan görüşmecilere, yaşadıkları dönemin sosyo, kültürel, siyasal koşulları, ilk sinema deneyimleri, özdeşleştikleri karakterler, oyuncular, filmlerin onlar üzerindeki etkileri, sinema salonları, sinemaya gitme ritüelleri gibi sorular sorularak, o döneme ilişkin sinema izleme deneyimlerinin ortaya konulması hedeflenmiştir. Ayrıca 1964 yılında temeli atılan Altın Portakal Film Festivali Türkiye'nin en uzun soluklu sinema festivalidir. Bu bakımdan bir sinema kenti olan Antalya'da 1960-1970'li yıllarda sinema izlemiş olan katılımcıların sinema izleme pratikleri Altın Portakal Film Festivali üzerinden bir değerlendirmeyi de gerekli kılmıştır.

Bunun yanında Türkiye'de sinema salonları, izleyici pratikleri, gösterimler üzerine bilgiler daha çok Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük kentler üzerinden yapılan çalışmalarla sınırlı kalmaktadır. Oysa bir döneme ilişkin, sinema salonları, film dağıtım, gösterim ve film izleme deneyimlerini büyük kentlerin dışında taşra üzerinden anlamaya çalışmak ve küçük bir örneklem üzerinden o döneme ilişkin sinema kültürünü ortaya koymak bu alandaki literatüre önemli katkı sağlayacaktır. Taş Öz'ün belirttiği gibi "sinemadaki seyir deneyimi" salt bir eğlence, boş zaman etkinliği ya da sosyalleşme olarak açıklanamaz. Aksine sinemaya gitmenin "sosyalleşmeyle olan ilişkisi değerlendirilirken, dönemin sosyo-kültürel, ideolojik koşullarının göz ardı edilmemesi"⁵ ve bu deneyimlerin farklı bölgeler, kentler, kasabalar örneği üzerinden de ortaya konulması önem taşır.

1960-1970'lerde Antalya'da Sinemaya Gitmek: Biyografik Bilgiler

Çalışma kapsamında Antalya'da 1960-1970'li yıllarda sinema deneyimi yaşamış 4 kadın ve 4 erkek olmak üzere toplam 8 kişi ile görüşme yapılmıştır. Katılımcıların en küçüğü 57, en büyüğü ise 80 yaşındadır. Dolayısıyla 1960 ve 1970'li yıllarda çocuk ve genç olan, lise ve dengi okullarda, üniversitede okuyan ya da henüz iş hayatına yeni atılmış farklı yaş gruplarından katılımcıların o döneme ilişkin sinema izleyicisi olarak farklı deneyimlerinin ortaya konulması mümkün olmuştur.

Erkek katılımcılardan sadece biri üniversite mezunu, biri üniversite terk, diğer ikisi lise mezunudur. Kadınlardan ise biri lise mezunu, biri Ortaokul terk, diğer ikisi üniversite mezunudur. Katılımcılardan sadece bir kadın bekar olup, diğer kadın ve erkek katılımcıların hepsi evlidir. Erkeklerin meslekleri esnaf, gazeteci, avukat ve turist rehberliği olurken, kadınların, avukat, öğretmen, devlet memuru ve işçi olarak çalıştıkları görülmektedir. Kadınlardan yalnızca avukat olan hala aktif çalışma hayatına devam etmektedir. Buna karşın erkeklerde sadece 80 yaşında olan katılımcı emekli olup, diğer üç katılımcı aktif çalışma hayatlarına devam etmektedirler. Kadın ve erkek katılımcıların ailelerinin mesleklerine bakıldığında hepsinin annesi ev kadını⁶ olup, kadın ve erkek katılımcılardan beşinin babası çiftçidir. Erkek katılımcılardan birinin babası sinema işletmecisi birinin ise gazoz imalatçısıdır, sadece bir erkek katılımcının babası yüksek eğitim yapmıştır. Görüşmecilerden iki erkek Antalya merkezde doğup, büyümüş ve Antalya ili merkezinde sinema deneyimlerini yaşamışlardır. Diğer katılımcılar ise Alanya, Manavgat, Serik, Gazipaşa gibi Antalya'nın farklı ilçelerinde yaşamış ve bu döneme ilişkin sinema deneyimlerine sahip olmuşlardır. Ancak özellikle bazı katılımcılar 1970'li yılların sonu ve 1980'li yıllarda üniversite eğitimi için Ankara, İstanbul gibi kentlerde yaşamış, daha sonra kendi kasaba ve şehirlerine dönmüşlerdir. Dolayısıyla sinema izleme pratikleri yoğun olarak 1960-1970'li yıllarda Antalya ve Antalya'nın ilçelerinde gerçekleşmiştir.

1960-1970'li Yıllarda Taşra ve Kentleşme Arasında Bir Kent: Antalya

Ülkemizde, kentleşme hareketlerinin gelişimi incelendiğinde, 1950 öncesi ve sonrası olmak üzere iki farklı dönemden söz etmek mümkündür. Nitekim, 1950'ye kadar çok yavaş artış kaydeden (kendi iç dinamikleriyle) ülke kent

nüfusu, bu tarihten sonra özellikle kırsal alanlardaki yapısal dönüşümlerden kaynaklanan çözülmenin, kentlere yönelik yoğun göçlere neden olması sonucunda, çok hızlı bir artış sürecine girmiştir. Kırdan kente yönelik göçlerin şekillendirdiği bu hızlı kentleşme, günümüzde de devam etmektedir. Ancak özellikle Antalya ve ilçeleri deniz, hava koşulları, turizm gibi nedenlerle hem ulusal hem uluslararası göçün yoğun yaşandığı bölge olmuştur.⁷ 1950'li yıllardan başlayarak ve 1970'li yıllardan itibaren bir rant ekonomisine dönüşen kentlerdeki yoğunlaşma, dolayısıyla apartmanlaşmaya dayalı imar anlayışı, kentlerdeki tarihi dokuların yok edilmesi gibi kentlerin kimliklerini ve tarihsel karakterini yitirmelerine neden olmuştur.⁸

Bu araştırmanın yürütüldüğü Antalya Cumhuriyet'in kurulduğu ilk yıllarda 35 bin (1927) nüfusa sahip, tarım ve ticaretin egemen olduğu, yerleşimin ise daha çok Kaleiçi ve çevresinde olduğu bir kenttir. Türkiye'de birçok kent ve kasabada olduğu gibi Antalya'nın mekansal oluşum ve kimlik değişimi de 1950'li yıllarda başlar. Bu dönem hızlı büyüme sonucu tarımsal alanlar ve konut alanları iç içe geçmeye başlar ve 1965'li yıllarda kent taşrası oluşmaya başlar ve 1970'li yıllarda bu oluşum hızla büyümeye devam eder. Bugün için Antalya artan nüfusu ve konutlaşmasıyla turizm merkezi olarak kültür ve eğlence mekânlarıyla sadece köylerden değil, diğer illerden ve dünya ülkelerinden aldığı göçlerle farklı kültürlerin barındığı bir dünya kentine dönüşmüştür.⁹

Antalya'nın en eski semtleri Karaalioğlu Parkı, Yeni Kapı, Güllük, Şarampol, Tophane ve Valiliği'nin olduğu bölgelerdir. Antalya'da doğup büyüyen katılımcıların kentte yaşam, sosyal ilişkiler ve serbest zaman üzerine yorumları da daha çok bu semtlere ilişkindir. Evler tek ya da iki katlı, şehir nüfusunun az olması nedeniyle insan ilişkilerinin yoğun ve kontrol mekanizmasının güçlü olduğu bir yaşam sürdürülmektedir. Antalya'nın en eski yerleşim yeri olan Haşim İşcan Mahallesi'nde doğup büyüyen ve hala orada yaşayan bir katılımcı mahallerini şu şekilde tasvir etmektedir:

17. yüzyıldan itibaren burada kale surlarında bir kapı açılmış, yani kale surlarına artık halk taşmış, yetmemiş. Oradan bir sur kapısı açılınca o kapıya Yenikapı demişler. Şimdi Haşim İşcan Mahallesi olarak geçiyor. Bu da eskiden Pavurya Mahallesi, Fasulye Mahallesiymiş. Bir de Osmanlı zamanında Rabetiye, rağbet edilen, ilgi çeken mahalle anlamında şimdi Haşim İşcan olan Yenikapı semti, esas Rum Mahallesi olarak geçiyor. Fakat bizim bildiğimiz 1946 doğumlu olduğuma göre, 1950'lerden sonraki bütün şey.¹⁰

Kentin küçük olması, sosyal etkinlikler ve çay bahçesi, park gibi yerlerin sınırlı ve tek merkezde bulunması mahalle geleneğinin ve ilişkilerinin de yoğun olduğunu göstermektedir.

Ben 1937 doğumluyum. Güllük caddesinden kışlaya doğru inen ikinci sokak var. Orada bir yeşil türbe vardır. O yeşil türbenin karşısındaki aşağı yukarı bir buçuk dönümlük yer bizimdi. Böyle iki katlı bir evimiz vardı. Birinci katı şömineli. Ondan sonra içeriden yukarıya çıkan merdivenli, yukarıda iki oda vardı. Geniş bir bahçemiz ve her türlü meyvemiz vardı. O tarihte Yediarıklar adıyla anılan sular-
dan bir tanesi de bizim bahçeden geçerd, o geçen suyun yoğun olduğu bölgede havuz yapılmıştı. Her türlü meyvemizi sebzemizi oradan temin ederdik. Komşuluk ilişkileri çok güzeldi. Herkes birbirine yardım ederdi, eksikliğini tamamlardı. Araba da yoktu o devirde. Motosiklet vardı Camcı Muhsinlerin. Benim de herkül isimli bir bisikletim vardı.¹¹

Her iki katılımcı da çocukluk yıllarında yaşadıkları mahalleyi ve komşularını en ayrıntısına kadar anımsamakta ve geçmişteki insan ilişkilerinin bugüne göre çok daha yoğun ve dayanışmacı olduğuna vurgu yapmaktadırlar. Ancak kentin aldığı hızlı göç, turizm ve yeni kentleşme politikalarıyla yapısının tamamen değiştiğini ifade etmişlerdir.

Aslında 1960-70'li yıllar Antalya için hem kentleşme hem nüfus ve yapılaşma bakımından bir geçiş dönemine denk gelmektedir. Görüşmecilerin bir kısmı için özellikle köy, kasaba ya da kentte bulunan bahçeli evlerinde geçen çocukluk ve gençlik dönemleri, eğitim veya başka nedenlerle köyden kasabaya ya da kente göç etmeleri ile bir kırılmayı da berberinde getirmiştir. Bazı katılımcılar çocukluklarının geçtiği tek katlı ya da iki katlı bahçeli evlerini tanımlarken "gecekondu" olarak nitelendirmişlerdir.

Sosyal Yaşam, Sosyal Çevre, Komşu, Aile İlişkileri, Serbest Zaman

Mahallede komşularla gündüz ve akşam birlikte geçirilen zamana ilişkin anı-
larında katılımcıların vurgusu genel olarak "ilişkilerin daha yoğun yaşandığı" üzerine olmaktadır:

Akşamları sohbetlerimiz iyiydi. Dünyamızda o zaman televizyon yoktu. Onun için komşular akşamları birbirleriyle çok daha iyi iletişimdedi. Akşamda kendi aramızda eğlenceler, tombalalar, radyoda arkası yarınlar, böyle tatlı eğlencemiz vardı.¹²

O zamanlar bir eğlence merkezi olmadığı için sinema dışında, genellikle hıdrellez eğlenceleri olur, düğünler bahçelerde veya sokaklarda kutlanırdı, çok renkli geçerd. Halkevinde kütüphaneye giderdik, sinema vardı afişlerine bakardık.¹³

Katılımcılar ister kent, kasaba ister köyde büyümüş olsunlar geçmişte yaşadıkları boş zaman etkinlikleri gibi, aile ve komşuluk ilişkilerini "hep birlikte" geçirilen zaman üzerinden değerlendirmektedirler: "Akşamları birlikte sokakta oyunlar oynar"¹⁴, "deniz kıyısına gider"¹⁵, "birlikte radyo dinlerdik" ya da "okula giden bir çocuğun sesli okuduğu kitabı hep birlikte dinlerdik"¹⁶ gibi birlikte yaşanan o dönemleri bugün üzerinden özlemle anımsamakta ve anlatmaktadırlar.

Bununla birlikte 1960'lı yıllarda sinema yanında evlerde radyonun daha merkezi bir rolünün olduğu görülmektedir. Radyo ebeveynlerin kontrolündedir, daha çok ailece ve komşularla birlikte haberleri dinlemek ve o dönemin siyasi olayları üzerine konuşmak önemlidir. Katılımcılar için çocukken ailelerine tarlada, bahçede yardım etmeleri veya ailelerinin iş yerlerinde çalışmalarını da boş zaman etkinliklerine ilişkin tanımlarında yer almaktadır. Örneğin "hep birlikte tarlaya gider"¹⁷, "evde akşamları fıstık ayıklar"¹⁸, "arkadaşlarla sinema süpürür"¹⁹ ya da "gazoz satardık"²⁰, "kozacılık yapardık"²¹ gibi ifadelerinde çalışmak hem eğlenmek, hem birlikte zaman geçirmek hem de aile ekonomisine katkı sağlamak bakımından önem taşır.

Antalya'da eğlence ve sosyal mekanlar sınırlı olsa da mahallede, evde yaratıcı oyunlar, düğün, nişan, Hıdırellez, mahalli şenlikler gibi ailece ve komşularla geçirilen zamanın dışında, sinema, konser, tiyatro turnelerinin tabii de önemli sosyal etkinlikler olarak dile getirilmektedir. Bununla birlikte Antalya'da aileler ve gençler için tophane de bulunan sahildeki çay bahçeleri özellikle akşamları en cazip mekanlardır ancak bu mekanlar sosyal kontrole de açıktır. Özellikle gençlerin sevgilileri ile gidebilecekleri kafeler sınırlıdır ya da yok denecek kadar azdır:

Antalya'da böyle bir eğlence yeri yok. Bir tane kafe var, Fransızca yazılan café. Solmaz... İstanbul'dan gelen Ahmet Kıvrıkcık isimli birisi oralarda gördüğünü buralarda uygulamaya çalıştı. Kiraladığı kıraathaneyi İstanbul'daki gibi bir pastane yapmaya çalıştı, ama bir türlü kimse girmiyor. Çünkü orayı herkes kıraathane biliyor. Sonra bu ailede teyze, baldız ne varsa kafeye doldurdu, aylarca orada beklediler ve başardılar sonunda. Yavaş yavaş erkekler kız arkadaşlarını getirmeye başladı, aileler oturmaya başladı. Antalya'da bir eğlence yeri yoktu. Ya gideceksiniz bir kahveye, çay bahçesine ya Tophane çay bahçesine... Birkaç tane mermerli çay bahçeleri... Oralarda oturup vakit geçirebiliyordunuz.²²

Bununla birlikte bir katılımcı Antalya'da sosyal etkinlikler üzerine o dönemlerde yerel futbol takımları ve mahalleler arası karşılıklı oynanan çeşitli yarışma oyunlarına vurgu yapmaktadır. Bu oyunların sonunda kazanmak ya da kaybetmek önemlidir:

Antalya'da Işıkspor vardı. Antalya'nın en çok sevdiğimiz takımıydı. Çaput toplarımız vardı. O toplarla mahallenin gençleriyle top oynardık. Ondan sonra şimdiki büyük sanayinin oluştuğu yerlerde büyük arenalar vardı, at yarışları yapılırdı. Deve güreşleri yapılırdı. Yaz aylarına doğru baharla beraber bayrak yarışları yapılırdı. Biz Dağ mahallesine tabiiydik. Öbür tarafta Giriftliler mahallesi vardı. İki mahalle arasında bayrak yarışı olurdu. Kim kazanırsa ona bir ödül verilirdi.²³

Özellikle 1960'ların sonu ve 1970'li yıllarda Antalya insanlar için bir yandan ahşap bahçeli evlerinde, mahallelerinde yoğun insan ilişkilerinin yaşandığı bir taşra kent, öte yandan hızla göç alan ve ahşap evlerin apartmanlaşmaya evrildiği, turizmin geliştiği bir dönemi yaşar.

İlk defa Işıklar Caddesi'nin sonunda, şu anda Kırk Daireler olarak bilinen apartmanlar yapıldı. Sanıyorum 1970'li yıllar veya 1960'lı yılların sonunda yapıldı. O zamana kadar da hep bahçeli evler vardı.²⁴

Harvey'in de vurguladığı gibi, "bir şehrin atmosferi ve cazibesi, şehrin sakinlerinin ortak olarak ürettikleri bir şeydir" ve "bireylerin, toplumsal grupların gündelik faaliyetleri, mücadeleleri şehrin toplumsal hayatını yaratmaktadır. Dolayısıyla henüz arabaların çok yoğun olmadığı zamanlarda sokaklar birer ortak alandır ve buralar halkın kaynaştığı, çocukların oyun oynadığı yerlerdir".²⁵ Kente akan hızlı göç ve kentleşme politikaları, yeni yapılanmalar gibi, kentte yaşanan dönüşüm, insanların ilişkilerine, boş zaman etkinliklerine etki etmiş, kent içinde ki ortak alanların farklı boyut kazanmasına yol açmıştır.

Kasaba/Kent, Açık/Kapalı Ayrımında Sinemalar

Sinema salonları o yıllarda salt bir film izleme mekânı olmaktan öte işlev görür. Sinema salonları izleyicinin köy, kasaba ve kent insanların bir araya geldikleri, birbirilerine dikkat ettikleri, genç kız ve erkeklerin flört ettikleri, okullarından kaçıp arkadaşlarıyla farklı hayatlarla yüz yüze geldikleri mahallerdir. Özellikle sinema salonlarının konforu, büyüklüğü, sayısı ya da sağladığı olanaklar bakımında Antalya merkez ve kasabalarında yer alan sinema salonları arasında da farklılıklar vardır. Görüşme yapılan tüm katılımcılar o yılların sinema salonlarını büyüdükleri semt gibi, en ince ayrıntısına kadar tasvir etmişler, sinemaların özellikleri ve sinemalar arasındaki farklar üzerine uzun uzun konuşmayı tercih etmişlerdir. Çoğu zaman katılımcılar geçmiş ve bugün üzerinden bir karşılaştırma yaparak o yılların sinema salonları ve sinema izleme pratiklerini özlemle ve yücelterek anlatmışlardır. O yılların izleyicileri olarak sinema salonları onlar için salt bir sinema izleme mekanları olmanın ötesinde bir anlam taşır.

Paech ve Paech “Menschen im Kino” (İnsanlar Sinemada) adlı kitaplarında filmlerin kendisi gibi sinema salonlarına da vurgu yapmaktadırlar:

Almanya'da sinemaya gitmek yerine bir filme gidiyorum denilir, oysa bir filmi başka insanlarla birlikte karanlık sinema salonunda hipnoz olmuş izlerken, filmin son bulmasıyla, insanların sinema salonunu terk etmek üzere çıkışa yöneldiklerinde filminden geriye kalanın sadece sinema salonunun kendisi olur. Çünkü çoğu zaman sinema deneyimi üzerine anılar bu mekandaki koku, dokunuşlar ve birliktelikler [üzerinedir].²⁶

Peter Handke kendisine “ilk izlediği filmi hatırlayıp hatırlamadığı” yönündeki soruya “aklımda kalan filmde ziyade sadece sinema salonunda oturduğum bank”²⁷ diye yanıt verir. Paech ve Paech ve Handke'nin vurguladıkları bir zamanlar sinema salonlarında topluca yaşanan duygusal yoğunluk ve katharsis bugün için daha çok bireysel bir olguya dönüşmüştür.

Serdar Öztürk ise, sinemayı ‘yer’den farklı bir ‘iletişim mekanı’ olarak tanımlar ve ‘yer’in yer olabilmesinin insandan bağımsız olduğunu, oranın insanla birlikte artık bir mekana dönüştüğüne vurgu yapar ve o mekanın da artık kendine ait bir dili, kendine ait bir aurası ve yapısal mekanizması oluştuğunu belirtir.²⁸

Eski sinemalar muazzam 800-1000 kişilik sinemalardı. Üç bölümden oluşurdu. Birisi alt salon, girişte... Sonra balkon dediğimiz, alt salonun yarısına kadar gelen asma kat. Bir de sinemaların alt katında bir taban eğimi vardı, iç konkav gibi bir eğri çizerdi. Arkada oturan da ortada oturan da şöyle baktığı zaman perdeye hâkim olurdu. Bir de loca dediğimiz yerler vardı; bu localar genellikle daha yüksekte ve dışarıdan özel kapıları olan ve bir aileyi alabilecek yerlerdi. Benim en çok hoşuma giden sinema, Yenikapı'daki Elhamra sinemasıydı. Bunu 1920'lerde İtalyanlar yapmış.²⁹

Antalya'nın en eski sineması olarak nitelendirilen ve ilk yıllardan itibaren sinema salonu olarak inşa edilmiş olan Elhamra sineması bugün tamamen yıkılmış ve yeri Antalya Belediyesi binasının bulunduğu alanda, yeşil alan olarak kalmıştır. Daha sonraki sinema salonları ise Antalya'nın farklı semtlerinde yazlık ve kışlık olarak inşa edilmiş, bu sinema salonları hem izleyici kitleleri hem de sinema salonunda gösterilen filmlerin niteliği ve menşei bakımından da farklılık göstermiştir.

Antalya'nın merkezi Şarampol, Memur Evleri, Bahçelievler, Kaleiçi ve Işıklar'dı. Valiliğin arka sokağında hemen iki tane sinema vardı Şehir Sineması, Cumhuriyet Meydanı'nın karşısında Yıldız Sineması vardı, üst terası yazlık sinemaydı.

Muratpaşa da Markantalya'nın aşağısında Yener Sineması, Akdeniz Sineması vardı. Varlık Mahallesi'nde bir yazlık sinema vardı, eski adıyla oraya Beton Kahveler denir. Ayrıca Kaleiçi'nde İnci Sineması ve Işıklar'da Kültür Sineması en sona kalanlar. Daha sonraları Batı Sineması Muratpaşa'nın arka tarafında şimdiki cuma pazarının kurulduğu yerdeydi. Ama bunlar hepsi kapandı, hiçbir tanesi yok şimdi.³⁰

Sinema salonları bulunduğu semte, sağladığı konfora, gösterime soktuğu film türüne ve filmlerin yerli ya da yabancı olmasına göre farklılık göstermektedir.

Antalya'da en konforlu Saray Sineması vardı, çok ünlüydü. Ücreti de diğer sinemalara göre yüksekti. Saray Sineması'na gelen filmler de seçme filmler oluyordu. Saray Sineması'nda film izlemek bir ayrıcalıktı. İnci Sineması mesela en derme çatma olanıydı, Kaleiçi'nde.³¹

Yaz aylarında daha çok Konyaaltı deniz kıyısına gelen Antalyalılar, deniz kıyısında kurdukları çadırlarda yaşadığı için buraya da geçici olarak yazlık sinema kurulur:

Konyaaltı yazlık sineması basit briketlerle çevriliydi, içinde tahta sandalyeler vardı. En lüks sinemalarda bile yazlıklarda, tahta sandalye vardı. En büyük özelliği herkes içkisini veya yemeğini alır, orada oturarak sinema seyredilerdi. Yani biraz daha şeydi, böyle large...³²

Gökmen ve Gür'ün de ifade ettiği gibi, yazlık sinemalarda sıra numarası, loca gibi özelliklerin olmadığı dolayısıyla zengin, fakir, eğitilmiş, eğitimsiz herkesin yan yana tahta sandalyelerde oturabildiğine vurgu yapmaktadırlar. Buna göre izleyiciler kapalı sinema salonlarındaki kontrol ve kurallardan uzak, duygularını bastırmadan izledikleri filmlere kendilerini kolayca kaptırmakta ve film izlerken yiyecek ve içecekleriyle birlikte kendilerini evlerinde gibi hissetmektedirler.³³

Antalya da özellikle ilkbahar, yaz ve sonbahar ayları yazlık sinema sezonunun açılması anlamına gelmektedir. "Günümüzde nostaljik birer mekâna dönüşen açık hava sinemalarının sunduğu doğal ortam ve hareket serbestliği buraları özlenen mekanlar haline getirmiştir".³⁴ Hem ucuz hem kolay ulaşılır, hem evlerinden yiyecek ve içeceklerini getirerek, ailece, komşularla birlikte gürültü ve şaşa içinde film izleme deneyimi bakımından yazlık sinemalara gitmek, film seyredip, sohbet etmek önemlidir.

Antalya sinemalarında (yazlık ve kışlık) her bütçeye uygun, izleyicilerin ilgi alanlarına göre alternatif filmler gösterime sunulmaktadır. Bugün bu

sinemalardan sadece İnci (daha sonra adı Oskar olarak değiştirilir) sineması Kaleiçi'nde atıl durumda bulunmaktadır: Onun dışında sözü edilen sinema salonlarının hepsi yıkılarak yerlerine apartmanlar yapılmış ya da başka iş mekanlarına dönüştürülmüştür. Örneğin Yıldız Sineması yıkıldıktan sonra yerine yapılan apartmana sinemanın adı verilmiştir. Katılımcıların "kültürel belleklerinde önemli izler bırakmış salonlar günümüz tüketim alışkanlıkları içinde birer birer yıkılmıştır."³⁵

Antalya'nın ilçelerinde ise daha az sayıda sinema salonu olmakla beraber izleyici kitlesi bakımında sinemalara ilgi yüksektir. Kasabadan büyük kente okumaya gelen katılımcılar genel olarak eğitim ve iş gibi nedenlerle yer değiştirse de çocuk ve gençlik yıllarında gittikleri sinema salonları onlar için ayrı önemde taşır.

Benim sinema deneyimim daha çok Manavgat'ta ve yazlık sinema olan Çağlayan Sineması'yla ilgili. Benim için sinema Manavgat'taki Çağlayan Sineması demektir.³⁶

Alanya'dan bir katılımcı ailesine ait ve Alanya'nın üç sinemasından biri olan Örnek Sineması'nda çocukluğundan itibaren çalışmış ve hala aynı sinema salonunun işletmesini yürütmektedir. Çocukluğuna ilişkin anılarında Alanya'da sinema salonlarını şu şekilde açıklamaktadır:

Günde iki defa film oynuyordu. Bir öğlen seansı oluyordu bir de akşam suareleri. Akşam seansları 19:30, 20:00 gibi olurdu. Öğlen seansları 14:00,14:30 gibi. Alanya'da takvim 19 Mayıs'ı gösterdiğinde yazlık sinemalara taşınılır, 29 Ekim'de de kışlık salona geçilirdi. Tabi yaz sezonunda hava karardıktan sonra görüntü verilebileceği için perdeye 22:00 gibi falan başlardı sinema.³⁷

Gazipaşa ve Serik ilçelerinde sinemaya giden bir katılımcı ise kendi ilçelerindeki açık hava sinemalarının derme çatma binalardan olduğuna vurgu yaparken, daha sonraki yıllarda İstanbul ve Ankara'da gittiği sinema salonları ile bir karşılaştırma yapmaktadır:

Gazipaşa'da bir dükkanın üstüydü, sandalyeler koymuşlardı bir de perde işte öyle yazlık sinema. Kışın, olmuyordu, belli bir mevsim kapanıyordu. Serik'te bir giriş katı sinemaydı, çok küçüktü, hiçbir özelliği yoktu. Daha sonra İstanbul'daki salonlar beni çok etkilemişti.³⁸

Mekan olarak mimariden, konforuna, gösterime aldığı filmlerden izleyici profillerine kadar birçok farklı misyonları olan sinemalar alternatif kamusal alanlar oluşturabilmesi bakımında önemlidir. Bu nedenle salt bir eğlence, boş zaman geçirme aracı olarak görülmemelidir. Sinema kamusal alan kavramıy-

la birlikte değerlendirildiğinde çok merkezli, çok kaynaklı farklı coğrafyalardan hikayeleri ve farklı bakış açılarıyla izleyicisine farkındalık ve alternatif mekan/zaman ilişkisi sunabilir.³⁹ Kırel aynı zamanda sinema salonlarını bir "sosyal uzam" olarak tanımlar ve bu yerde ev içi ve iş alanlarından soyutlanarak aynı arka plan ve statüye sahip ve birbirlerini daha önceden tanıyan veya tanımayan insanların arkadaşlık edebilme şansı yakaladığı, akraba ve dostlarıyla görüştüğü, genç kızların aile ve sosyal baskıdan kaçış bulabildikleri yerlerdir"⁴⁰ diye tanımlar.

Bununla birlikte zamanla televizyonun evlerde yaygınlaşması, siyasi olaylar, ekonomik sorunlar eskinin şenlik içinde sinemaya gitme ritüellerinin yavaş yavaş ortadan kalkmasına neden olur. Böylece sinema izleyici profilleri değişir, sinema filmlerinin içeriği, türleri farklılaşır ve sinemaya gitmek ailede, mahalle de arkadaşlar arasında eski anlamını kaybeder ya da daha özel filmler, yönetmenler ve oyuncuların filmlerinin takibi önem kazanır.

70'li yılların sonuna doğru sağ sol çatışmaları başlayınca sinema sektörü de bundan etkilendi, halk artık akşam belirli bir saatten sonra evinden çıkmamaya başladı. Filmlerin de tarzları, türleri değişti. Daha ucuz maliyetli filmler yapıldı. Böylece sektör devam etti.⁴¹

1960 İhtilali, 1974 Kıbrıs Harekatı yanında, artan öğrenci olayları gibi siyasi sorunlar ve ekonomik anlamda yaşanan krizler Türkiye'de kaotik bir sürece eşlik eder. Bu yıllarda sinemaya gitmek güvenli olmaktan çıkar, eski komşuluk, hatta aile ilişkilerinde dahi siyasi nedenlerle ciddi kırılmalar yaşanır. Sinema salonları hem izleyiciler hem sinemada gösterilen filmler bakımından bir değişim dönüşüm sürecine girer.

Sinema Kavrayışı ve Sinema Filmlerinin Etkisi

Kolker sinemanın izleyicisinden "bir roman, resim ya da senfoni gibi büyük entelektüel güçler talep etmediğini" belirtir. Bununla birlikte filmlerin izleyici üzerindeki duygusal ve ahlaki etkileri diğer endüstri ürünlerinden farklıdır. İzleyicinin duygularıyla tepki vermesini, dünyayı ahlaki kesinlikler içinde düşünmesini, iyi ve kötü insanların, etik ve etik olmayan davranışların olduğunu gösterir, hatta bu dünyada nasıl davranılması gerektiği şekilde etik çözümler önerir.⁴² Rancière ise "kurmacanın gerçek dünyaya karşıt olan hayali bir dünyanın yaratılması anlamına gelmediğini belirtir. Ona göre kurmaca, "görünür olanla görünürün anlamı arasında yeni bağlar kurma çalışmasıdır."⁴³

Kolker ve Rancière'in vurguladığı gibi sinema salt bir eğlence, hayali bir dünya yaratmanın ötesinde bir rol oynar. Sinema bu yıllarda, kentlerin dışın-da taşrada da yoksul halkın en önemli bilinçlenme, sosyalleşme, farklı kültür-leri tanıma ve kimliklenme aracı olarak önem taşır.

O dönemlerde sinema bizim için sosyal bir alandı, ailecek, arkadaş çevresi ile gidiyorduk. Daha küçük, yeni yetişme dönemlerinde komşu kadınlarla giderdik. Sonra ağabeyimin eşi yengemler vardı onlarla giderdik. Hatta Türkan Şoray'ın *Dönüş* filmi vardı, ona götürmüştüm. Yengem hamileydi, *Dönüş* filminde de bir doğum sahnesi vardı. Sen de hamilesin, bu filmi izle gibilerinden götürmüştüm.⁴⁴

Sinema izleyiciler için bir kaçış, özgürlük alanı, özdeşleşme, platonik aşk-ların yaşandığı bir dünya ve bir ritüel anlamı taşır.

Ajda Pekkan'la Cüneyt Arkın'ın filmine gitmişim ilk olarak. Ağlamaktan ölmüş-tüm tam da ergenlik dönemimdi. Sonra Cüneyt Arkın'ı rüyalarımda görmeye başladım. Sanıyorum benim platonik aşkım oldu Cüneyt Arkın.⁴⁵

Ayrıca o yıllarda sinema farklı kültürlere, kentlere, ülkelere açılan bir pencere olması bakımından da önem taşır. Örneğin kent, kasaba, köy sine-masında o hafta hangi film varsa, izlenir ve yeni hikayeler, yeni starlar yeni kültürlerle tanışılır.

Başka bir dünyanın kapılarını açıyordu bize. Alanya'da birkaç zengin aile vardı. İşte duyardık İstanbul'a Ankara'ya, yurt dışına giderlerdi. Ben üniversiteye gide-ne kadar bir veya iki defa hastalandığım için beni şehre götürmüşlerdi. Sinema bize o bizim dışımızdaki dünyayı anlatıyordu. İstanbul'da Ankara'da sokaklarda yüzlerce araba gidiyor. Alanya'da toplamda üç-beş zenginin arabası vardı. Onun dışında faytonlar veya at arabaları vardı. İstanbul filmlerini çok seviyordum. Va-purları gösteriyordu mesela. O vapura binmek falan ne kadar güzel, hep hayal etmişimdir Boğaz'da gezen vapurları.⁴⁶

Yukardaki katılımcının ifadeleri Türkiye'de sinema ve seyirci ilişkisini si-nema/kent bağlamında değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Küçük bir sahil kasabasında yaşayan bir izleyici için Türkiye'nin en büyük kenti ile karşılaş-mak film aracılığı ile mümkün olur. Dolayısıyla "İstanbul'un bir kent olarak imgesel boyutu, kent yaşamı, Türkiye'nin en ücra köşelerine bile sinema ara-cılığı ile ulaşır. Bu yıllarda İstanbul arzulanan bir kent olarak sunulur çoğu zaman."⁴⁷

Bununla birlikte o yıllarda Türkiye'de yaşanan siyasi ve ekonomik ko-şullar, tartışmalar sinema filmleri üzerinden de anlaşılmaya çalışılır, sinema filmleri çoğu zaman siyasi bilinçlenmelerinde önemli bir rol üstlenir.

Belli bir yaşa geldikten sonra gençlik dönemlerinde artık toplumun sosyo-ekonomik siyasi yapılarının biraz farkındalığına vardıktan sonra, genelde toplumsal içerikli, daha çok Yılmaz Güney'in filmlerini çok sevdim. Kendi bulunduğum toplumda da bir şeyler arayıp çıkabiliyorsun onun içerisinden. Bizim toplumda da aynı şu da var diyebiliyorsun.⁴⁸

Katılımcıların sinemaya yoğun ilgilerine ilişkin anlatılarında sinema aracılığı ile sorunlardan, gündelik hayattan, sahip oldukları sosyo-kültürel koşullardan bir an için soyutlanarak aynı filmlerde sergilenen düş ile gerçek arasında gidip gelen başka bir dünyanın kapılarının aralandığına ilişkin vurguları anlamlı olmaktadır. Bu yıllarda özellikle hafta sonları ve matinelere gösterilen yoğun ilgi nedeniyle önceden gidilecek film için bilet alınması ya da yer ayırılması gerekmektedir:

Öyle bugünkü gibi kapıya gidip bilet almak imkânsızdı. Yani iki gün önceden biletler biterdi. Orada bir torpilli arkadaşımız olacak, size bilet ayıracaktı. Valisi, defterdarı bile sinemacılarla iyi ilişkiler içinde olmaya çalışırlardı ki onlar için özel bir kontenjan açık tutulurdu, yani şehrin ileri gelenleri için. Çünkü o zamanlar Antalya'da tek hâkim, tek savcı var, yani gelmeyeceklerse onlara ayrılan biletler son anda satılırdı. Sinema o zamanlar her şeydi.⁴⁹

Bazı katılımcılar için sinemanın oturdukları mahalleye yakınlığı ya da uzaklığı hangi filmi izleyeceklerinde önem taşımaktaydı. Çünkü 1960'lı yıllarda Antalya da otomobil sayısı sınırlıdır, kent içinde toplu taşıma faytonlar ve at arabaları ile sağlanmaktadır. Bu nedenle çoğu yerlere yürüyerek gidilmektedir. Sinemaya giriş fiyatları ise çok yüksek olmamakla birlikte katılımcıların bilet fiyatlarına ilişkin verdikleri bilgiler yıla, gidilen sinema salonuna, öğrenci ve asker indirimi olmasına bağlı olarak farklılık göstermektedir:

Sinema bilet fiyatları öğrenciye farklıydı biraz düşüktü 100 paraya delikli paralar vardı eskiden 2.5 kuruş, 1 kuruş olan devreler de vardı. Daha sonra 5 kuruş 10 kuruş olduğu devreleri hatırlarım, hatta 25 kuruş oldu sonra.⁵⁰

Sinema, bu yıllarda salt bir zaman geçirme aracı olmanın ötesinde, insanlar için bir sosyalleşme alanı, gençler için yeni bir macera, flört alanı, filmlerin dünyasında bir yolculuk, siyasi, kültürel bir bilinçlenme alanı, film karakterleri üzerinden kimliklenme aracı gibi çok yönlü etkileri olan bir mecradır.

Benim çocukluğumda çok sinemaya gidilirdi. Özellikle yazın açık hava sineması vardı Alanya'da iki tane. Bütün mahalle neredeyse giderdi. Babaannem, teyzem yaz akşamlarında, 'O sinemaya Türkan Şoray'ın şu filmi gelmiş, Yılmaz Güney'in bu filmi gelmiş'. Hemen her filme gidilirdi. Mahallenin en büyük eğlencesiydi,

ailenin eğlencesiydi. Minderlerimizi alırdık. Girişte çekirdek alırdık. Ara sıra da bize gazoz alırlardı.⁵¹

Öncelikle sinema çoğu izleyici için bir kaçış alanı, bir özdeşleşme bir katharsis ve haz alma deneyiminin yaşandığı⁵² bir mekandır. Seyirci izlediği filmlerde çoğu zaman karakterlerle yer değiştirir, onun yerine geçer ve perde de kısa bir süre için de olsa bir başka hayatı en yoğun haliyle yaşar.

Filmin Tanıtım Araçları ve Sinema İzleme Deneyimleri: Dün ve Bugün

Hangi filmlerin sinemalarda gösterileceğine ilişkin bilgiye o dönemlerde farklı kanallardan ulaşılmaktaydı. Örneğin sinemada gelecek programa ilişkin fragman, el ilanları, sinema salonlarının önü ve şehir merkezinin işlek caddelerine yerleştirilen panolar, gazeteler, komşular ve arkadaşlardan edinilen bilgilerle sinema filmlerinin takibi mümkün olmaktadır.

Bir anonsçu vardı ya sinemanın kendi otomobiliyle ya da kendi otomobili yoksa taksi kiralayıp günün belli saatlerinde çıkıyordu, arabanın üstünde bir tane hoparlör vardı: 'Dikkat dikkat! Bugün saat 14.00'de saat 20.30'da Çağlayan Sineması'nda yılın en ünlü aşk, macera, avantür filmi oynayacaktır. Başrollerinde Türkan Şoray ve Ayhan Işık'ın oynadığı filmi izlemek için acele ediniz.' Böylece hangi sinemada hangi filmin oynayacağını her gün duyma şansımız vardı.⁵³

Kalekapısı'nda ve Üçkapılar yani Hacinaz kapısının orda, her sinemaya bölünmüş bir pano vardı. Yeni bir film geldiğinde onların afişleri değişirdi, akşam sinemaya gitmek isteyen veya film değişti mi diye merak eden, bu hafta Yıldız'da ne oynuyor, git öğren bakalım diye çırağını gönderirdi.⁵⁴

Alanya'da at arabalarının iki yönüne afişleri yapıştırıp, koyuyorlardı. Elinde megafonla bağırdı: 'Dikkat, dikkat! Bu akşam, Örnek Sineması'nda 'Sonbahar Rüzgarları (1969)... Başrollerde Türkan Şoray, Ediz Hun, aşk macera, heyecan bu filmde'. Bu anonslarla o bütün mahalleleri dolaşır, öyle duyardık.⁵⁵

Sinemaya kadınlar daha çok aile üyeleri ve komşuların eşliğinde, erkekler ise daha az aile üyeleriyle daha çok arkadaşlarıyla gittiklerini belirtmişlerdir. Sinemaya kimlerle gidilirdi ve sinema filmleri izlendikten sonra neler yapılırdı konusu da yine katılımcıların buldukları kasaba, kent üzerinden farklı anılarla ortaya konulmaktadır.

Genelde arkadaşlarımla giderdim. Toplu halde oradan çıkardık. Yenikapıda gezerdik. Deniz manzaralı yerlerde. Daha sonraki yıllarda Konyaaltı Obalar devri

oldu. Orda da beyaz perde diye yazlık sinemalar oluştu. Ama onlar geçiciydi. Seyyar sinemalar gibiydi. Ama asıl Antalya'da yazlık sinema şehir sinemasıydı. O yıllarda yerli filmler olduğu gibi ender de olsa yabancı filmler vardı, onlara da giderdik.⁵⁶

Antalya o yıllarda küçük ve sosyal kontrolün baskın olduğu bir kenttir. Her ne kadar genç kız ve erkekler birlikte sinemaya gidemeseler de sinemada birbirlerini görmeleri, tanışmaları için önemli bir ortam oluşmaktadır.

Antalya çok küçük bir yer olduğu için öyle kız arkadaşla sinemaya gitmek falan imkânı yoktu. Ancak nişanlıyla sinemaya gidebilirdiniz. O da yanınıza bir tane komşu kızı ya da kız kardeş muhafız konurdu. Ama biz o kızla anlaşırđık, cebine beş on kuruş koyup, bizim başka yere gittiğimiz olurdu. Biraz zordu o işler.⁵⁷

Manavgat'ta yaşadığımız dönemde flört olayı yoktu, çok zordu, vardı ama çok sınırlıydı. Özellikle genç kızlar açısından cesaret isteyen bir olaydı. O nedenle biz erkek arkadaşlarımızla gidiyorduk genelde sinemaya. Film izlemek kadar bizim için kız arkadaşlarımızı orada görme şeyi daha önemliydi.⁵⁸

Sinemaya gitmek aile içinde düğüne gider gibi, bayram gibi özel bir durumdur ve o gün en güzel kıyafetler giyinilir.

Böyle herkes birbirine bakar kasabada, işte sinemaya gidiyorlar, geliyorlar. Arkadaşlarımızı görürüz, çünkü okulun dışında ilk kez bizi formanın dışında görecektik arkadaşlarımız onun için çok dikkat ederdik.⁵⁹

Sinemaya ne zaman, kiminle, ne sıklıkla gidildiği konusu, kadın ve erkeklerin birlikte, yalnız ya da ailece gitmeleri gibi, gitme sıklıkları mevsimlere, sinema izleyicilerinin evli/bekar ya da kadın/erkek olmalarına ve filmlerin gösterimlerinin gece, gündüz, hafta içi ya da hafta sonu olmasına göre değişmekle birlikte katılımcıların tümü her hafta sinemaya gittiklerini belirtmişlerdir.

Alanya'da bu seks filmleri furyası başlayana kadar, 76-77 falan mıydı? Herhalde o yıllara kadar yazları özellikle haftada bir gün hemen hemen giderdik. Haftada bir film değişirdi. Kışın daha seyrek gidiyorduk sanıyorum. Ama yazın yani bir üç ay belki hemen her hafta sinemaya giderdik.⁶⁰

Sinemada yeme içme kültürü kapalı ve yazlık sinemalarda farklılık göstermektedir. Özellikle açık hava sinemalarında izleyicilerin yanlarında yiyecek ve içeceklerini getirmeleri doğal karşılanırken, kapalı sinema salonlarında sinema önünde ya da film aralarında sinemanın kantininde satılan yiyecek ve içeceklerle sınırlıdır. Sinemada gösterimde olan filmlerin süresi, film ve

verilen araların sayısı insanların yeme/içme ya da birbirleriyle etkileşimlerinde önemli olmaktadır. Sinemada film izlerken özellikle çekirdek yenilmesi, kabuklarının yerlere atılması, film esnasında çıkardığı ses çoğu katılımcının belleğinde rahatsız edici bir anı olarak öne çıkmaktadır:

Çekirdek yenirdi ve yere atılırdı. Herkes tıkr tıkr filmin ortasında çekirdeklerin kabuklarını yere atardı. Bir de tirmişçimiz vardı, Girit'ten gelme bir hanımdı, hatırlıyorum. Onu satardı fincanlarda. 1 para 2 para 5 para sonra çok isterse 1 kuruş karşılığında tirmisi satardı. Tirmisi, baklagiller türünden ince kabuklu bir yiyecek. Bunun yumuşak kabuğunu yere atıyorsunuz ve yiyorsunuz.⁶¹

Antalya sinemalarında film gösterimi ve verilen aralar esnasında gazoz, simit, çekirdek gibi yiyecek içecek türleri yanında, kente özgü yiyecekler de izleyicilerin belleklerinde iz bırakan anlardır:

Bir de tabii yazlık sinemalarda, Antalya bölgesinde kızılıçığa eğren deniyor. Eğren satılıyordu mesela külahta.⁶²

Şekerci Selahattin dediğimiz, İstanbul Şekercisi ismi, onun bir pasta ustası vardı. Bir şey yarattı burada, Frigo diye, kendisi yapıyordu, Böyle, revani gibi dökülüyor, ama kakaodan dökülüyor. Sonra pişiriliyor, dolaba konuluyor, soğutuluyor. Sonra onlar kesilip uçlarına birer kargı parçası konarak, bugünkü gördüğümüz dondurmalar var ya çubuklu aynı ona benziyordu, ama dikdörtgen şeklinde, kahverengi, çikolata, soğuk bir şeydi. Bir de Alaska vardı, o da buzdan donduruluyordu, renkli buz, Alaska.⁶³

Eski yıllarda ki sinema izleme pratikleri ile günümüzde sinema salonları ve film izleme pratikleri üzerine farklı anlayışlar öne çıkmaktadır. Kimi katılımcı geçmişte sinema izlemek toplumsal bir olguydu ve birlikte yaşanan bir deneyimdi diye nitelerken, günümüzde küçük, konforlu ve çeşitli film alternatifleri ile alışveriş merkezlerinin içinde yer alan sinemaların eski tadı vermediğini dile getirmektedirler. Buna karşın bazı kadın katılımcılar ise daha fazla film seçeneği sunması, daha konforlu olması nedeniyle AVM'ler içindeki sinema salonlarını daha çekici bulmaktadırlar.

Ben 63 yaşındayım. 60-65 yaşındakilerin çok da fazla sinemaya gittiğini düşünmüyorum. Çünkü yakın arkadaşlarım var onlar da çok nadir gidiyorlar. Eski sinemaları... o yazlık sinemalar, hatırlıyorum, açık havada yıldızların altında film izliyorduk, bu çok farklıydı. Ama şimdi o sinemaların hiç birisi yok.⁶⁴

Özellikle 1970'lerin sonlarından itibaren sinemaya gitmek daha az, daha seçici olmayı beraberinde getirmiş ve 1980'li yıllarda ise politik koşullar nede-

niyle çoğu katılımcı sinemaya daha az gittiklerini belirtmişlerdir. Son yıllarda ise daha az ama daha seçici olarak filmlerin takibi önemli olmaktadır.

80 arifesinde zaten bizim hoşumuza giden filmlerin birçoğu yasaklanmıştı. Diğer filmlerde bizi cezp etmiyordu. 1986 yılında Pınar Kür'ün, *Asılacak Kadın* filmine gittim, hoşuma giden filmlerden birisiydi. En son dönemde gittiğim film bir yılı aşta Cem Yılmaz'ın bir filmi, biraz siyasi içerikli, komedi tadında İftarlık Gazoz'a gittim.⁶⁵

Geçmiş ve bugünün sinema izleme pratikleri bakımından yapılan değerlendirmelerde günümüz sinema salonlarının konforu gibi filmlerin kalitesi, oyunculuk ve teknik olarak sinema filmleri daha çok beğenilmektedir. Kirel'in de belirttiği gibi, sinema başlangıcından itibaren yeni teknolojilere açık ve öncü bir endüstrinin üretimidir ve son yıllardaki teknolojik gelişmelerin hem seyir hem de üretimle ilgili dijitalleşmesiyle birlikte seyircinin beklentileri ve seyir biçimi de değişmiştir.⁶⁶

Sinema Dergileri, Yerli/Yabancı Yıldızlar, Yıldızlarla İletişim Kurma/Karşılaşma

Sinema ve seyirci ilişkisi içinde önemli bir bileşeni film yıldızları oluşturur. Yıldızların sinema endüstrisinin işleyişinin vazgeçilmez ögesi olarak var olma nedenleri ve var edilme biçimleri kolektif bir arzunun sonucu olarak yorumlanabilir. Yıldızlar hem film endüstrisinin vazgeçilmez bileşenleridir hem de izleyicilerin kendi imajlarını arayıp bulduğu bir yansıma olarak önem taşırlar. Yıldızlar izleyicilerin çoğu için "sefaletten servete" geçme ve "mit"⁶⁷ olarak öne çıkarılırlar. Çünkü "yıldız sineması kahramanla özdeşleşme, empati ve arzularıyla bağlanma temellerine dayanır ve çoğu zaman beyaz, seksi, güçlü ve heteroseksüel olmak aranan özellikleridir. Onların kitlelere ulaşması konusunda yalnızca yer aldıkları filmler değil, dergiler, gazete röportajları, fan kulüpleri, hayran dergileri gibi mecralar önem taşırlar".⁶⁸

Türk sinemasının ilk yıldızı Cahide Sonku'dur. Özellikle 1960'lı yıllardan itibaren Türkan Şoray, Fatma Girik, Filiz Akın, Yılmaz Güney, Cüneyt Arkın, Kadir İnanır gibi isimler izleyicilerin takip ettikleri en önemli yıldızlar olur.⁶⁹

Bu çalışma kapsamında katılımcıların dönemin yıldızları ile ilgili anılarından daha çok iyi karakterleri canlandıran yıldızlarla özdeşleşmeleri ve yıldızlar üzerine magazinsel konuları içeren dönemin en önemli dergilerinin takibi önem taşırlar:

Ses dergisine aboneydim, günümüzün en magazin olaylarını, sinema olaylarını, tiyatro oyunlarını Ses dergilerinden takip ederdik. Mesela Fatma Girik basketçi Cihat bilmem kimle evlenecekmiş. Filiz Akın yine öyle yani hayatımız onlarla doluydu. Kartpostallarımız olurdu. Birbirimize yılbaşında, bayramda sinema oyuncularının kart postallarını göndermişizdir. Yakın zamana kadar Filiz Akın koleksiyonum vardı.⁷⁰

Bazen de evde kardeşler arasında farklı yıldızları beğenmeleri nedeniyle farklı gazete ve mecmuaların takibi söz konusu olmaktadır.

Çok renkli bir dünya böyle okumaktan ziyade resimleri cezbederdi. Hayran hayran onlara bakardık, çok uzak insanlar ve güzel bir dünya olarak onların dünyasını yerleştiriyordum kafama. Kartpostal sakızda çıkıyordu. Biriktiriyorduk, benim favorim Leyla Sayar'dı. Kız kardeşimin Hülya Koçyiğit diğzerinin Türkan Şoray'dı. Erkek artist olsun kadın olsun biriktirilirdi. Onları çok uzun süre sakladım.⁷¹

Hem erkek hem kadın katılımcıların beğendikleri dönemin erkek yıldızları; Münir Özkul, Göksel Arsoy, Yılmaz Güney, Cüneyt Arkın, Ediz Hun, Ayhan Işık, Kartal Tibet, Kadir İnanır, Tarık Akan, Kemal Sunal, İlyas Salman, Şener Şen, Zeki Müren, Aytaç Arman olurken kadın yıldızlarda Filiz Akın, Türkan Şoray, Fatma Girik, Hülya Koçyiğit, Selda Alkor, Aliye Rona isimleri öne çıkmaktadır.

Bununla birlikte katılımcılar tarafından Yılmaz Güney bir yıldız olmanın ötesinde bir efsane olarak anılmıştır. Yılmaz Güney'in hem Çirkin Kral dönemi hem de siyasi filmlerinden beğeniyle bahsedilmiştir. Ali Habib Özgentürk, Yeşilçam sinemasının Yılmaz Güney gibi bir mitos yaratmış olmasına dikkat çeker ve "Türkiye'nin ezilen insanı, ilk kez Yılmaz Güney ile beyaz perdede yaşamaya başlamıştır" der.⁷² Kasım 1973 Yedinci Sanat Dergisi tarafından İstanbul Küçükçekmece de farklı yaş ve meslekten (ayakkabıcı, mobilyacı, ev hanımı, kahveci, öğretmen, şair, öğrenci) 50 kişi ile o yıllarda gösterimde olan Yılmaz Güney'in *Arkadaş* filmi üzerine bir soruşturma yürütülür. Film izleyen görüşmecilerin tamamına yakını filmi "ezilen ve ezenleri" karşı karşıya getirmesi ve insanları bilinçlendirmesi bakımında över.⁷³ Bu çalışmada da katılımcılar için hem kartpostallarını biriktirme hem de kendilerine örnek alma konusunda Yılmaz Güney ismi anlam taşımaktadır.

Ben talebeliğim zamanında en çok Yılmaz Güney'in filmlerini severdim. Tabi ki bu arada iyi yabancı filmler vardı, ünlü western filmler yapılıyordu. 70'li yıllarda Ringo'lar Cango'lar benim çocukluğumda Herkül, Masis filmleri Spartakus filmleri vardı. Bunlar çok büyük ilgi gören filmlerdi.⁷⁴

Popüler/Yerli/Yabancı/Favori Filmler ve Eleştiri

Özellikle taşra ve kent sinema salonlarında yabancı ya da yerli filmlerin gösterilmesi bakımından farklılıklar vardır. Bazı sinemalar çoğunlukla yerli, bazıları çoğunlukla yabancı filmler göstermektedir. Özellikle kasaba sinema salonlarında ağırlıklı olarak yerli filmler gösterilmektedir. Bu çalışmada kasabada sinemaya giden katılımcılar daha çok yerli filmleri sinemada izlediklerini belirtirken kentte yaşayan katılımcılar yabancı filmleri de yerli filmler gibi izlediklerini belirtmişlerdir. 1973 yılında Borazan ve Akyüz, Balıkesir ve Sakarya'ya bağlı köy ve kasabalarda 15 sinema işletmecisi ile bir araştırma yürütmüşlerdir. İşletmecileri o yıllarda 200'den 1350 kapasiteye kadar değişen sinema salonlarında haftada 6 ile 16'ya kadar değişen sayıda filmi gösterime soktuklarını ve yerli filmlere talebin fazla olması nedeniyle sinemalarda daha çok yerli filmleri gösterdikleri belirtmişlerdir. Bir işletmeci ise kasabalarında izleyicilerin yönetmenleri hiç tanımadıklarını, filmleri daha çok starlara göre takip ettiklerini vurgulamıştır.⁷⁵

Bu çalışmada da katılımcılar üzerinde kalıcı etkiler bırakan yabancı ve yerli filmlerin hatırlanmasında filmin yönetmeninden ziyade, filmin ya da filmin başrol oyuncularının adı etkili olmaktadır.

Ben şahsen hiç Türk filmi sevmiyordum. Çünkü yabancı filmlerde giriş, gelişme anlıyorum ama sonucu hiçbir zaman bilemedim. Yani hep bir şaşırırdık sonuçta. Bu da insanda gerilim yaratıyor ve o filmde zevk alıyorduk. Özellikle komedi filmleri daha da hoşumuza gidiyordu. Laurel & Hardy'leri seyrettik, ondan sonra Jerry Lewis'ler. İki Açık Gözler, Bud Abbot ve Leo Castello... Yani ben hatta dün yediğim yemeği hatırlamam, ama o oyuncuları, İki Açık Gözler'in oyuncularını... İşte Jerry Lewis'in bütün filmlerini seyrettim diyebilirim.⁷⁶

Yabancı ve yerli film tercihi genellikle kadınların yerli filmleri izledikleri, erkeklerin ise hem yerli hem yabancı filmleri takip ettikleri görülmektedir:

Şimdi çok yabancı film olayını bilmiyorum. Çok yabancı filmler yoktu. Genelde Türk filmleri revaçtaydı. Türkan Şoraylar, Filiz Akınlar, o dörtlü... genelde Türk filmleri ağırlıktaydı gittiğimiz sinemalarda.⁷⁷

Nezih Erdoğan Türkiye'de sinema izleyicisini, sinema öncesi seyirci, 1960 ve 1970'li yıllarda Yeşilçam seyircisi ve 1980'li yıllardan sonra seyirci olmak üzere üç temel başlıkla sınıflandırmaktadır. Bu çalışmanın konusu bağlamında özellikle ikinci sınıflandırma üzerinden 1960 ve 1970'li yılların sinema

izleyicisi üzerine Erdoğan'ın tespitleri önem taşımaktadır. Çünkü bu dönem Yeşilçam'ın en parlak dönemidir ve aynı zamanda köyden kente göçün yoğun yaşandığı, insanların ekonomik, kültürel, toplumsal bağlamda bir geçiş dönemi yaşadığı süreçtir. Kentli ve üst sınıf ile köy kökenli kentli alt sınıfların çakıştığı, bir diğer ifadeyle toplumsal sınıfların ortaya çıktığı ve Yeşilçam'ın da en parlak dönemidir. Dolayısıyla Yeşilçam melodram filmleri içerik olarak zengin/fakir karşıtlığında aşk öykülerini başarılı bir biçimde kullanır.⁷⁸ Bu dönem sinema izleyicisi toplumsal değişim ve dönüşümü sinema aracılığı ile de deneyimler. Kırel'in de vurguladığı gibi sinema popüler bir eğlence aracı olarak günlük hayatın merkezindedir.⁷⁹ Bu çalışmada katılımcıların belleklerinde sinema izleme pratiklerine ilişkin deneyimlerinin hala taptaze kalmış olması onların yaşamında sinemanın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Altın Portakal Film Festivali'ne İlişkin İzlenimler/Deneyimler

1950'li yıllardan itibaren yaz aylarında Aspendos Antik Tiyatrosu'nda düzenlenen ve daha çok konser / tiyatro gibi gösterimlerle öne çıkan Antalya Tiyatro ve Müzik Festivali'ne dönemin Belediye Başkanı Avni Tolunay'ın 1964 yılında sinemayı da dahil etmesiyle Antalya Altın Portakal Film Festivali'nin temeli atılır. Şimdiki adıyla Antalya Film Festivali Türkiye'nin en uzun soluklu Film Festivali olma özelliğini taşımaktadır.

Dolayısıyla bu çalışma kapsamında Antalya'da büyüyen ve sinemaya giden katılımcıların eski sinema deneyimlerine ilişkin anlarında Altın Portakal Film Festivali önemli yer tutmaktadır:

Altın Portakal Film Festivali'nde kortejler çok etkileyiciydi. Yılmaz Güney'in o Üçkapılar'da, sanıyorum atlar çekiyordu bir platformun üzerinde, yanındaki Zeynep Aksu olabilir, tam hatırlamıyorum. El sallayarak geçerken çok yakından görmüş ve çok etkilenmiştim. Filmlerde Yılmaz Güney'i böyle dev gibi, iri kıyım bir adam olarak düşünüyordum. Ama gerçeğinin öyle olmadığını görünce çok etkilenmiştim.⁸⁰

Altın Portakal'da artistleri takip ederdik. Mesela rahmetli Tarık Akan'ı çok severdik. O aynı zamanda halkın içinden çıkmış bir adamdı. Arabasının üzerinde gezi turlarında balkonda olduğumuzda herkesle ilgilenirdi. Türkan Şoray da öyle sıcağanlı bir hanımdı. Herkesle ilgilenirdi. Ayhan Işık, Sadri Alışık da öyleydi. Halkla ilişkileri ileri derecede olan sanatçılarımızdı.⁸¹

Katılımcılar için festival kapsamında çok sevdikleri ve çoğu zaman be-yazperdede izlerken özdeşleştikleri kadın ve erkek kahramanlarla karşılaşma

ya da onları yakından görebilme şansını elde etmeleri oldukça heyecan yaratır. Antalya Altın Portakal Film Festivali aracılığı ile kent bir hafta için de olsa filmlerle, oyuncularla, kortej ve gösterilerle bir şenlik havasının yaşandığı mekana dönüşür:

Altın Portakal Film Festivali, 70 yıllarında dört gözle beklediğimiz bir hayalimizdi. Çünkü o kortejlerde sanatçıları görmek, halkla daha iç içe, meydanlarda perdeler , sahneler kurulurdu. Cumhuriyet Meydanı, yat limanı gibi bazı yerlerde halka ücretsiz gösterimler yapılırdı. Altın Portakal'a gelen filmler mesela yarışmaya girenler girmeyenler dahil oralarda gösterilirdi. O eski festivaller halkla daha iç içe halkın ayağına giderdi adeta.⁸²

Katılımcılar genel olarak festival ile birlikte kentte yaşanan hareketlilik, kent meydanlarında film gösterimleri için dev ekranların kurulması, kortejler aracılığı ile kentte bir bayram havasının esmesi ve zaman zaman kent meydanlarında/kafelerde oyuncularla yüz yüze görüşebilme olanakları üzerinden o günlere ilişkin olumlu anılarını dışa vurmuşlardır. Bununla birlikte bir katılımcı özellikle festivalin ilk yıllarında 'oyuncuların festivale ilgisiz kalmalarını, hatta bazı ünlü oyuncuların Antalya'ya ödülleri dahi almaya gelmediklerini eleştirmiş' ve eski yıllarda film festivalinin daha şenlikli, daha katılımcı ve güzel olduğu yönündeki ifadelerin çok da gerçeği yansıtmadığını belirtmiştir:

Eskiden festivallerde eğlence yok, başka bir şey yok. Düşünün bütün Antalya o bizim Cumhuriyet Caddesine aşağılara kadar doluyor. Antalya'ya gelen artistler tenezzül etmiyorlardı başta. Yani ikinci üçüncü rollerde veya adamı dövenler kortejde geçiyordu. O zaman bir çoğu hüsrana evlerine dönüyorlardı, 'ya bu sene de kimse gelmedi' diye. Yani millet bunları unutuyor, işte eskiden festivaller çok güzeldi falan... O festivaller gibi, 29 Ekim'de de aynı şeyler geçiyordu. Artistler hariç öyleydi; arabacılar geçiyordu, lokantacılar geçiyordu, demirciler geçiyordu bilmem ne.⁸³

Antalya Altın Portakal Film Festivaline ilişkin katılımcıların değerlendirmeleri daha çok kortejler ve yıldızlarla karşılaşmaları bağlamında öne çıkarırken, festival kapsamında gösterilen filmlerin isimleri, filmlerin onlar üzerinde bıraktığı etkiler ve bu filmlerin nasıl, kimlerle, hangi koşullarda izlendiğine ilişkin deneyimlerinden çok fazla bahsetmemişlerdir. Bununla birlikte festivalin yalnızca kent merkezi ile sınırlı olması, ilçeler ve kent arasında ulaşımın o yıllarda çok kolay sağlanamaması gibi nedenlerle festival hakkında daha çok kent merkezinde yaşayan katılımcılar konuşmayı tercih etmiştir.

Sonuç

1960-1970'li yıllarda Antalya'da sinema izleme deneyimlerini kapsayan bu çalışmada bir döneme ilişkin sinema deneyimleri bir kent örneğinde, farklı yaş grupları ve kadın/erkek izleyiciler ayrımında ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada sinema tarihinin bir dönemi, izleyici profilleri, gösterilen filmler, yıldızlar, sinema dergileri, sinema salonları, sinema izleme pratikleri, içinde yaşanan toplumsal koşullar bağlamında o dönemi yaşamış kuşakların belleklerinin izinden bir anımsama, yeniden anlama ve geçmişe ilişkin deneyimlerin bugüne aktarılması hedeflenmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde onların bireysel bellekleri zaman zaman toplumsal bellekle örtüşmüş, zaman zaman belleklerindeki anı kırıntıları ile yüzleşirken bir yandan da daha çok kendilerinde olumlu anlamda iz bırakan olayları anlatmayı tercih etmişlerdir. O döneme ilişkin çok fazla eleştirel bir yaklaşımdan ziyade geçmişe özlem ve bugün üzerinden bir karşılaştırma yapılması söz konusu olmuştur. Assmann'ın ifade ettiği gibi bellek hem kültür hem sosyal hem de zaman boyutunda bağlayıcı bir yapı oluşturur. Bu yapı ortak deneyim, beklenti, eylem mekânlarından bir sembolik anlam dünyası yaratır, birleştirici, bağlayıcı gücüyle güven ve dayanak imkânı sağlayarak insanları birbirine bağlar ve şimdiki zamanın ufkuna bir başka zamanın görüntülerini, öykülerini katar, anıları canlandırarak bugün ile dünü birleştirir.⁸⁴

Sinemada film izlerken yemek içmek, izleyicilerin filmlere kendilerini kaptırarak ıslık çalma, alkışlama ya da bağırarak tepki vermeleri sıradan bir durum gibi anlatılmıştır. Bununla birlikte geçmiş sinema salonları ve filmleri ile günümüz sinema salonları ve filmlerinin karşılaştırılmasında genç olan katılımcılar günümüz sinema salonları ve filmlerini daha konforlu ve teknik olarak kaliteli bulduklarını ifade etmişlerdir.

Genel olarak katılımcıların eğitsel ve ekonomik koşullarının sosyal/kültürel etkinliklere katılımlarına ve sinema izleme pratiklerine yansımada belirgin bir farklılaşma izlenmemiştir. Ancak bu farklılaşma daha çok kadın ve erkek ayrımında kendini göstermiştir. Kadınların **sinemaya gitmesinde** mutlaka aile üyeleri, akraba ya da komşuların refakati önemliken, erkekler hem tek başlarına, hem aileleri hem de arkadaşlarıyla **sinemaya gidebildiklerini** belirtmişlerdir. Kadınlar için filmlerde izledikleri kahramanlar üzerinden yaşadıkları platonik aşklar öne çıkarken, erkeklerin sinemaya gitme nedenleri arasında sinemada beğenebilecekleri kızlarla karşılaşma ya da sevgilileri ile kaçamak görüşebilme olasılığı önem taşır. Buna karşın erkek katılımcılar kız

arkadaşları ya da nişanlılarıyla sinema ya da sinema sonrası kafe ve parklarda bir araya gelmelerinin o kadar kolay olmadığını, her zaman birilerinin göreceği endişesini taşıdıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum hem Antalya merkez hem ilçelerinde o yıllarda sosyal baskının güçlü olduğunu göstermektedir. Ayrıca kadın ve erkek izleyicilerin yerli ve yabancı film tercihlerinde bir farklılık görülmektedir. Kadın izleyiciler erkek izleyicilere göre daha çok yerli filmleri ve Türk oyuncularını beğendiklerini dile getirmişlerdir. Bununla birlikte günümüzde kadın katılımcıların tümü sinemaya gittiklerini, Altın Portakal Film Festivalini takip ettiklerini ifade ederken, erkek katılımcılar son yıllarda pek sinemaya gitmediklerini belirtmişlerdir.

Sonuç olarak Antalya henüz iç ve dış göçe maruz kalmamış küçük bir taşra kenti iken Alanya, Manavgat turizmin merkezi olmamışken sinema insanların gündelik yaşamlarında önemli bir yer tutmaktadır. Sinema deneyimleri, sinema filmlerinin duyuru kanalları, sinemada yeme/içme, izlenen filmlere verilen tepkiler, film kahramanlarıyla özdeşleşme, kimliklenme, kimlerle sinemaya gidildiği, dönemin dergilerinin takibi ve yıldızların fotoğraflarının toplanması, sevilen yıldızlarla karşılaşma olanakları temelinde gerçekleştirilen görüşmelerde her bir katılımcı yaşı, eğitimi, aile koşulları, içinde yaşadığı kent ve kasaba temelinde farklı deneyimlerini ortaya koymuşlardır. Altın Portakal Film Festivali hem kentte yarattığı bayram havası hem kent merkezlerinde gerçekleştirilen ücretsiz film gösterimleri hem de beğenilen yıldızlarla karşılaşma olanaklarını sağlaması bakımından Antalyalı izleyiciler için önem taşımaktadır.

Notlar

- 1 Bu çalışma, TÜBİTAK tarafından desteklenen 115K269 No'lu araştırma projesi kapsamında, 1960'lı ve 70'li yıllarda, Türkiye'de sinemaya gitme pratiklerine ilişkin araştırma kapsamında gerçekleştirilmiştir ve 15. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulmuş bildirinin genişletilmiş ve yeniden düzenlenmiş halidir.
- 2 Asuman Susam, *Toplumsal Bellek ve Belgesel Sinema* (İstanbul: Ayrıntı, 2015), 64.
- 3 Jacques Rancière, *Sinematografik Masal*, çev.: Tacettin Ertuğrul (İstanbul: Küre, 2016), 170.
- 4 Annette Kuhn, "Heterotopie, Heterochronie: Ort und Zeit der Kinoerinnerung", *Kino-Film-Zuschauer: Filmrezeption* içinde, der. Irmbert Schenk, Margrit Tröhler, Yvonne Zimmermann (Marburg: Schüren, 2010), 27-39.
- 5 Perihan Taş Öz, "Pelikülden Dijitale Sinemada Seyir Kültürü ve Seyircinin Değişen Konumu", *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC* (April 2012 Volume 2 Issue 2): 65-73, erişim tarihi 2 Ocak 2018, doi: 10.7456/10202100/009.
- 6 Katılımcılar annelerinin mesleklerini ev kadını olarak nitelendirmişlerdir. Ancak görüşmelerin ilerleyen bölümlerinde katılımcılar, annelerinin köyde çiftçi olarak çalıştıklarını (babaları gibi), kent veya kasabaya taşındıklarında ise yaşadıkları bahçeli evlerin bahçe ve ev işleriyle uğraştıklarını ifade etmişlerdir.
- 7 Şevket Işık, "Türkiye'de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri", *Ege Coğrafya Dergisi*, (14) (2005): 57-71.
- 8 Oktay Ekinci, "Kültürel Miras, İmar ve Belediyelerimiz", *Kent ve Planlama* içinde der. Ayşegül Mengi (Ankara: İmge, 2007), 31-45.
- 9 Sevinç Güçlü, *Kentleşme ve Göç Sürecinde Antalya'da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci*, (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, 2002), 36-41.
- 10 Hüseyin Ç., 1946, Antalya.
- 11 İzzettin G., 1937, Antalya.
- 12 Suna Y., 1957, Alanya.
- 13 Hüseyin Ç., 1946, Antalya.
- 14 Şehriban Ö., 1953, İzzettin G., 1937.
- 15 Mustafa K., 1955, Hüseyin Ç., 1946.
- 16 Emiş K., 1956, Suna Y., 1957.
- 17 Suna Y., 1957, Emiş, K., 1956.
- 18 Emiş K., 1956.
- 19 Hüseyin Ç., 1946, Turgay E. 1956.
- 20 Hüseyin Ç., 1946.
- 21 İzzettin G., 1937.

- 22 Hüseyin Ç., 1946, Antalya.
- 23 İzzettin G., 1937, Antalya.
- 24 Mustafa K., 1955, Manavgat.
- 25 David Harvey, *Asi Şehirler*, (İstanbul: Metis, 2013), 126-134.
- 26 Anne Paech ve Joachim Paech, *Menschen im Kino* (Stuttgart: J.B. Metzler, 2000), 3-4.
- 27 Peter Handke' den aktaran Paech ve Paech "*Menschen*", 4.
- 28 Serdar Öztürk, "Türkiye'de Sözlü Tarih'ten İletişim Araştırmalarında Yararlanma Üzerine Notlar", *Milli Folklor*, (87) (2010):13-26.
- 29 Hüseyin Ç., 1946, Antalya.
- 30 Şehriban Ö., 1953, Antalya.
- 31 Mustafa K., 1955, Manavgat.
- 32 Hüseyin Ç., 1946, Antalya.
- 33 Esmâ Gökmen ve Hilal Gür, "Yazlık Açık Hava Sinemaları: Sinema Mekanlarının Sosyal Bir Alan Olarak İşlevleri" *Erciyes İletişim Dergisi (Akademia)*, (5/2) (2017): 2-18, erişim tarihi 15 Ocak 2018, doi 10.17680/erciyesakademia.304482
- 34 Gökmen ve Gür, "Yazlık", 2-18.
- 35 Serpil Kirel, *Kültürel Çalışmalar ve Sinema* (İstanbul: Kırmızı Kedi: 2010), 100.
- 36 Mustafa K., 1955, Manavgat.
- 37 Turgay E., 1954, Alanya.
- 38 Emiş K., 1956, Gazipaşa.
- 39 Kirel, "*Kültürel*", 100.
- 40 Kirel, "*Kültürel*", 73.
- 41 Turgay E., 1954, Alanya.
- 42 Robert Kolker, *Kültürel Pratik Olarak Sinema. Sinema İdeoloji Politika, Sinemasal Yazular*, çev.: Ertan Yılmaz (Ankara: Nirengi, 2008), 97-144.
- 43 Rancière, "*Sinematografik*", 62.
- 44 Şehriban Ö., 1953, Antalya.
- 45 Emiş K., 1956, Gazipaşa.
- 46 Halime Ş., 1960, Alanya.
- 47 Kirel, "*Kültürel*", 111.
- 48 Şehriban Ö., 1953, Antalya.
- 49 Hüseyin Ç., 1947, Antalya.

- 50 İzzettin G., 1937, Antalya.
- 51 Halime Ş., 1960, Alanya.
- 52 Taş Öz, "Pelikülden", 65-73.
- 53 Mustafa K., 1955, Manavgat.
- 54 Hüseyin Ç., 1946, Antalya.
- 55 Halime Ş., 1960, Alanya.
- 56 İzzettin G., 1937, Antalya.
- 57 Hüseyin Ç., 1946, Antalya.
- 58 Mustafa K., 1955, Manavgat.
- 59 Emiş K., 1956, Gazipaşa.
- 60 Halime Ş., 1960, Alanya.
- 61 İzzettin G., 1937, Antalya.
- 62 Mustafa K., 1955, Manavgat.
- 63 Hüseyin Ç., 1946, Antalya.
- 64 Şehriban Ö., 1953, Antalya.
- 65 Şehriban Ö., 1953, Antalya.
- 66 Kirel, "Kültürel", 122.
- 67 Kirel, "Kültürel", 64-65.
- 68 M. Bilal Dede, "Sinemada Yıldız Sistemi: Yıldızlar Göz Kırpar" *Sinema Araştırmaları: Kuramlar, Kavramlar, Yaklaşımlar* içinde, der. Murat İri, (İstanbul: Derin, 2011, 2. Basım), 237-242.
- 69 Dede, "Sinemada", 237-242.
- 70 Suna Y., 1957, Alanya.
- 71 Emiş K., 1956, Gazipaşa.
- 72 Zeki Yusuf Borazan ve Merdiye Akyüz, "Halk Soruşturması 3: Balıkesir ve Sakarya Soruşturması" *Yedinci Sanat* 9 (1) (1973): 3-13.
- 73 Zeki Yusuf Borazan, "Arkadaş Üstüne Halk Soruşturması" *Yedinci Sanat* 21(3) (1975): 26-29.
- 74 Turgay E., 1954, Alanya.
- 75 Borazan ve Akyüz, "Halk", 34-50.
- 76 Hüseyin Ç., 1946, Antalya.
- 77 Suna Y., 1957, Alanya.
- 78 Nezih Erdoğan, (2001). "Üç Seyirci: Popüler Eğlence Biçimlerinin Alınlanması Üzerine Notlar" *Doğu Batı Düşünce Dergisi: Popüler Kültür* (15) (2001): 109-121.

79 Kirel, “Kültürel”, 107.

80 Mustafa K., 1955, Manavgat.

81 İzzettin G., 1937, Antalya.

82 Şehriban Ö., 1953, Antalya.

83 Hüseyin Ç., 1946, Antalya.

84 Jan Assmann, *Kültürel Bellek, Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, çev.: Ayşe Tekin (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001), 21.